



SPORMETRE

The Journal of Physical Education and Sport Sciences
Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi



DOI: 10.33689/spormetre.939240

Geliş Tarihi (Received):19.05.2021

Kabul Tarihi (Accepted): 20.10.2021

Online Yayın Tarihi (Published):30.12.2021

FUTBOL HAKEMLERİNİN ÖZYETERLİLİK ALGILARI VE STRES FAKTÖRLERİNİN İŞ PERFORMANSLARINA ETKİSİNİN İNCELENMESİ*

Erdem Demirtaş^{1**} , Kadir Yıldız² 

¹Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, MANİSA

²Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, MANİSA

Öz: Araştırmanın amacı, futbol hakemlerinin özyeterlilik algıları ve stres faktörlerinin iş performansı üzerine etkisinin olup olmadığının incelenmesidir. Araştırmada, nicel araştırma yöntemlerinden betimsel ve ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu, İzmir ilinde aktif olarak görev alan ve amaçlı örneklem yoluyla belirlenen toplam 255 aktif futbol hakeminden oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu, Karaçam ve Puler (2017) tarafından Türkçe geçerlilik ve güvenilirliği çalışması yapılmış olan Hakem Öz Yeterlilik Ölçeği ile Koca ve Yıldız (2018) tarafından geliştirilen Futbol Hakemlerini Strese İten Faktörler Ölçeği ve Futbol Hakemleri İş Performansı Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde normal dağılım gösteren değerler için Independent T testi, Pearson korelasyon analizi; normal dağılım göstermeyen veriler için ise Kruskal Wallis H testi tercih edilmiştir. Ayrıca Regresyon testi uygulanmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda hakem öz yeterlilik ölçeği alt boyutları fiziksel yeterlilik, oyun bilgisi, karar verme, baskı ve iletişim değişkenlerinin; birlikte bağımlı değişken olan hakem iş performansı ile pozitif yönde ve orta düzeyde anlamlı ilişkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Futbol hakemlerini strese iten faktörler ölçeği alt boyutları dışsal faktörler, sosyal faktörler ve kişisel faktörler değişkenlerinin; birlikte bağımlı değişken olan futbol hakemleri iş performansı ölçeği ortalaması ile pozitif yönde ve orta düzeyde anlamlı ilişkiye sahip olduğu görülmüştür. Dışsal faktörler, sosyal faktörler ve kişisel faktörler alt boyutlarının hakem iş performansını anlamlı şekilde etkilediği görülmüştür. Bu sonuçlar, futbol hakemlerinin özyeterliliklerinin yüksek olmasının iş performanslarını olumlu etkileyebileceğini, hakem stres faktörlerinin azaltılması halinde ise yine iş performansının yükselebileceğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Hakem kararları, öz yeterlilik algısı, futbol, stres faktörleri, iş performansı

THE EXAMINATION OF THE EFFECT OF SELF-EFFICACY PERCEPTIONS AND STRESSORS OF FOOTBALL REFEREES ON THEIR JOB PERFORMANCE

Abstract: The aim of the current study is to examine if self-efficacy perceptions and stressors of football referees have an effect on their job performance. In the current study, descriptive and correlational survey model of quantitative method was used. The study group of the study consists of totally 255 active football referees. As data collection tool, demographic information form developed by the researcher, "Referee Self-Efficacy Scale" adapted into Turkish with reliability and validity study by Karaçam and Puler (2017), and "Stress Resources of Football Referees Scale" and "Referee Job Performance Scale" developed by Koca and Yıldız (2018) were used. In the data analysis, Independent T test and Pearson correlation analysis were used for the values displaying normal distribution whereas Kruskal Wallis H test was preferred for the ones that do not display normal distribution. As a result of the obtained findings, it is determined that the physical efficacy, game knowledge, decision-making, pressure and communication subscales of referee self-efficacy scale have a positive and medium level significant correlation with the co-dependent variable which is referee job performance. The external factors, social factors and individual factors subscales of referee stressors scale have a positive and medium level significant correlation with co-dependent variable which is referee job performance. It is seen that external factors, social factors and individual factors subscales affect referee job performance significantly. These results show that if the self-efficacy of football referees is high, their job performance is positively affected; and in case the referee stressors are decreased, their job performances can increase.

Key Words: Referee decisions, self-efficacy belief, football, stress factors, job performance

*Bu çalışma, Doç. Dr. Kadir YILDIZ danışmanlığında hazırlanan Erdem DEMİRTAŞ'ın "Futbol hakemlerinin özyeterlilik algıları ve stres faktörlerinin iş performanslarına etkisinin incelenmesi" başlıklı Yüksek Lisans tezinden türetilmiştir.

GİRİŞ

Spor; yenme, başarma gibi isteklerin tatminini amaç edinen, belirli kurallar içerisinde yapılan, bireyleri sosyalleştiren bütünleştiren, fiziki, zihni ve ruhsal etkinliklerin bütünüdür (Özmaden ve ark., 2016). Futbol ise spor branşları arasında dünyada en fazla takipçisi olan ve en popüler spor dalı olarak bilinmektedir. Futbola duyulan ilgi neticesinde bu spor branşı büyük bir pazar durumuna gelmiştir. Futbol pazarındaki gelişmeler kulüplerin başarı ve başarısızlıklarını önemli derecede etkileyebilmektedir. Bu noktada futbol müsabakalarını yöneten hakemleri performansları da önemli bir konu olarak dikkat çekmektedir. Orta (2000), futbol maçının heyecan verici, Fair-Play ilkeleri içerisinde bol gollü geçmesinde veya sorunlu bir atmosferde oynanmasında hakemin önemli bir role sahip olduğunu ifade etmiştir. Hakemler futbol oyununun temel unsurlarından biridir ve dolayısıyla futbol oyun kurallarının uygulanmasında önemli bir sorumluluğa sahiptir (Gaoua ve ark., 2017).

Futbolda müsabaka yönetimi sadece futbolcu, yönetici ve izleyicileri etkileyen bir durum olmaktan ziyade, ekonomi olarak devasa düzeyde etki yaratan bir sektör halindedir. Milyonlarca insanın izlediği bu spor olayının yönetimi, eğitim almış futbol hakemleri tarafından gerçekleştirilmektedir (Sunay, 1992). Futboldan elde edilen gelirlerin artması, hakem performansı üzerindeki beklentilerin de aynı düzeyde artmasına neden olduğu söylenebilir. Hakemlerden beklentilerin artması ile futbolun saha içresindeki paydaşlarından olan hakemlerin göstermiş oldukları performansı hangi faktörlerin etkilediğine yönelik olarak yapılan araştırmaların sayısında artış gözlemlendiği ifade edilebilir. Yakın zamanda yapılan incelemede, futbol hakemlerinin performansına değinen yayınların %95,88'inin 2001'den sonra yayınlandığı görülmüştür (Aragão e Pina ve ark., 2019).

Futbol hakemlerinin müsabaka boyunca başarılı bir performans göstermesi için müsabakanın kendisinden beklediği fiziksel şartları yerine getirmesi gerekir. Müsabakası süresince fiziksel performans sergileyip aynı zamanda psikolojik bir ağırlığın altında olan hakemler, müsabaka esnasında birçok zaman hızlı karar vermek durumunda kalabilmektedir. Son zamanlarda futbolda temponun önemli bir şekilde artması sebebiyle, futbol hakemlerinden beklenen fiziksel talepler de aynı şekilde artış göstermektedir. Hakemlerin saha içerisinde oluşan tempoya uyum sağlaması beklenmektedir. Hakemin saha içerisinde verdiği kararlar birçok etken ile ilişkilidir. Hakemin karar verme durumuna, içinde yer aldığı psikolojik durumun ve kondisyonunun etkide bulunması muhtemeldir. Özellikle çok takipçisi olan spor branşlarında müsabaka yöneten hakemler müsabakadan önce, müsabaka sırasında ve bitiminden sonra taraftar, sporcu ve kulüp baskısına maruz kalabilmektedir. Bundan dolayı hakemlerin gerçekleştirdikleri iş oldukça zor ve yıpratıcı bir durum haline gelebilmektedir. Diğer yandan bireylerin yaşamları boyunca maruz kaldıkları olumsuz durumlar ve buldukları ortama uyum sağlama çabaları duygusal stresin oluşmasına neden olabilmekte, dolayısıyla hakemler bu duygusal stres durumundan etkilenmektedir (Sivrikaya, 2019).

Futbol hakemliği günümüzde belli bir klasmandan itibaren iyi olarak değerlendirilebilecek gelirlerin kazanılabileceği bir iş haline gelmiştir. Hakemlikten elde edilen gelirlerin artması ve bir iş durumuna gelmesinin, hakemliğe olan talebin artmasına fayda sağladığı söylenebilir. Ancak futbol hakemliği yapacak kişilerin, hakemlik için uygun özellikleri taşıması gerekmektedir. Bu konuda özyeterlilik algısı önemli bir yer almaktadır. Özyeterlilik inancı Bandura (1986) tarafından “İnsanların belli bir performansla ulaşabilmelerini sağlayacak eylemleri örgütlenme ve sergileme becerileri ile ilgili yargıları” olarak ifade edilmiştir. Özyeterlilik algısı bireylerin aktivitelerini ve seçimlerini belirleme etkisine sahiptir. Birey zor bir durum ile yüz yüze kaldığında bu durum ile baş edemeyeceğini düşünüp kaçma girişiminde

bulunur. Bireyin karşılaştığı zorlukla mücadele etme durumu özyeterlilik algısıyla ilgilidir. Bireyin özyeterlilik düzeyi yükseldikçe zorluklarla o kadar kolay baş edilebilir. Aynı zamanda, bu durum bireyin zorluklarla mücadele etmesini ve başarı beklentisini de etkilemektedir (Aksoy, 2009).

Futbol hakemleri müsabakayı yönetirken, fiziksel durum, müsabakanın önemi, taraftar baskısı, iklim koşulları, güvenlik tedbirleri gibi iş performanslarına etki edebilecek unsurlarla karşı karşıya kalabilmektedirler. İş performansı kısaca “bir iş yapma eylemi” olarak tanımlanmakla birlikte (Jacobs ve ark., 2013); Pugh’a (1991) göre “önceden belirlenmiş olan kriterlere uygun bir biçimde, görev ve sorumlulukların yerine getirilip, amaçlara ulaşılabilmesini sağlamak için ortaya konulan ürünler” olarak ifade edilmektedir.

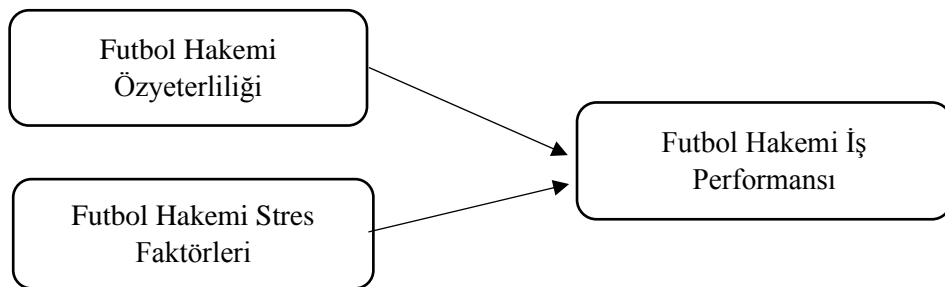
Futbol ekonomisi içinde bulunan paydaşlar düşünüldüğünde, hakemlerin yaşadıkları stres durumu, özgüven seviyeleri ve karar verme yetenekleri de önemli hale gelmektedir (Baştuğ ve ark., 2016). Stres, özyeterlilik ve performans gibi unsurlar futbolun seyir zevkini, takımların ekonomilerini ve içinde buldukları sosyal durumlarını etkilemesi nedeniyle bu konuların araştırılması önemli bir unsur olarak görülmektedir (Koca ve Yıldız, 2018).

Günümüzde spor sektörü, tüm unsurlarıyla toplumsal bir etkileşim ortamı olarak karşımıza çıkmaktadır. Futbol branşı ise spor sektöründe oluşan etkileşim ortamının en önemli unsurlarından birisi olarak görülmektedir. Futbolun popülerliğini koruması ve geliştirmesi temel aktörlerinin performanslarıyla ilişkili olduğu düşünülmektedir. Futbolun ana aktörlerinden olan futbol hakemlerinin sağlıklı koşullarda performans sergilemesi gerekmektedir. Hakemin müsabakada gösterecek olduğu performansın, sonraki haftalarda alacak olduğu görevlere ve hakemlikteki geleceğine etkide bulunması muhtemeldir. Hakemlerin saha içinde göstermiş oldukları performans sadece fiziki performansları ile bağlantılı olmadığı düşünülmektedir. Fiziki performansın yanında, müsabakayı yönetecek yeterliliğe sahip olması ve o anki stres durumu da müsabaka performansında etkili olabilmektedir. Sonuç olarak, futbol hakemlerinin özyeterliliklerinin ve stres faktörlerinin hakemlerin performanslarına olan etkilerinin tespiti önem arz etmektedir. Bu araştırmadaki temel amaç; futbol hakemlerinin özyeterlilik algıları ve stres faktörlerinin iş performansı üzerine olan etkisinin incelenmesidir.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu araştırmada, ölçümler yoluyla elde edilen ve analize uygun sayıların çalışılmasını ifade eden nicel araştırma (Sayım, 2015:27) yöntemlerinden “betimsel ve ilişkisel tarama modeli” kullanılmıştır.



Şekil 1. Araştırma Modeli

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu İzmir ilinde aktif olarak görev alan ve olasılık dışı örneklem yöntemlerinden amaçlı örneklem yoluyla belirlenen; 24,41±4,36 yaş ortalamasına sahip olan, 17 kadın 238 erkek olmak üzere, toplam 255 aktif futbol hakemleri oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu, Myers, Feltz, Gullien ve Dithurbide (2012) tarafından geliştirilip, Karaçam ve Pulur (2017) tarafından Türkçe geçerlilik ve güvenilirliği çalışması yapılmış olan Hakem Öz Yeterlik Ölçeği ile Koca ve Yıldız (2018) tarafından geliştirilen Futbol Hakemlerini Strese İten Faktörler Ölçeği ve Futbol Hakemleri İş Performansı Ölçeği kullanılmıştır. Veri toplama araçlarıyla ilgili olarak her bir ölçek için ölçek sahiplerinden kullanım izinleri alınmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Katılımcılara bu bölümde; yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, meslek, hakemlik dışında herhangi bir gelir getirici işe sahip olup olmadıkları, gelir durumu, hakemlik gelir durumu, hakemlikte bulunulan klasman, kaç yıldır hakemlik yaptıkları, hakemliğe başlamadan önce futbol oynayıp oynamadıkları, hakemliğe başlamalarına etki eden faktörler, hangi seviyede yabancı dil bildikleri ve hakemlikten beklentileri soruları yöneltilmiştir.

Hakem Öz Yeterlik Ölçeği: Bu ölçme aracı, Myers, Feltz, Gullien ve Dithurbide (2012) tarafından geliştirilmiş, Karaçam ve Pulur (2017) tarafından bu ölçeğin Türkçe geçerlilik ve güvenilirliği çalışması yapılmıştır. Hakemlerin özyeterliliklerini ölçmek amacıyla geliştirilen bu ölçek, 18 madde ve fiziksel yeterlilik, oyun bilgisi, karar verme, baskı ve iletişim olmak üzere 5 alt boyuttan oluşmaktadır. Fiziksel yeterlilik alt boyutu; hakemin kendini fiziksel olarak yeterli düzeyde görmesine ilişkin güvenini, oyun bilgisi alt boyutu; hakemin görev yaptığı spor dalına ilişkin bilgisine güvenini, karar verme alt boyutu; hakemin karar verme sürecine yönelik güvenini, baskı alt boyutu; hakemin baskıdan etkilenmemesine ilişkin güvenini ve iletişim alt boyutu; etkili iletişim kurabilme yeteneğine ilişkin olan güvenini temsil etmektedir. Hakem Öz Yeterlik Ölçeği, alt boyutlar üzerinden hesaplanmaktadır. Ölçek 5’li likert tipi yapıya sahiptir. Ölçme aracında ters kodlanmış ifade bulunmamaktadır. Orijinal ölçeğe ilişkin güvenilirlik katsayısı 0,90’dır.

Futbol Hakemlerini Strese İten Faktörler Ölçeği: Bu ölçme aracı, Koca ve Yıldız (2018) tarafından geliştirilmiştir. Hakemlerin stres faktörlerini ölçmek amacıyla geliştirilen bu ölçek 14 madde ve dışsal faktörler, sosyal faktörler ve kişisel faktörler olmak üzere 3 boyuttan oluşmaktadır. Dışsal faktörler alt boyutu; maçın önemini ve fiziksel etkenleri, sosyal faktörler alt boyutu; hakemin müsabaka sebebiyle etkileşim içerisinde olduğu sosyal çevresini, kişisel faktörler alt boyutu; bireyin kendisinden kaynaklanan durumları temsil etmektedir. Futbol Hakemlerini Strese İten Faktörler Ölçeği, alt boyutlar üzerinden hesaplanmaktadır Ölçek 5’li likert tipi yapıya sahiptir. Ölçme aracında ters kodlanmış ifade bulunmamaktadır. Orijinal ölçeğe ilişkin güvenilirlik katsayısı 0,93’tür.

Futbol Hakemleri İş Performansı Ölçeği: Bu ölçme aracı, futbol hakemlerin iş performanslarını ölçmek amacıyla Koca ve Yıldız (2018) tarafından geliştirilmiştir. Hakemlerin iş performanslarını ölçmek amacıyla geliştirilen bu ölçek 7 maddeden ve tek faktörden oluşmaktadır. Futbol Hakemleri İş Performansı Ölçeği, toplam puan üzerinden hesaplanmaktadır. Ölçek 5’li likert tipi yapıya sahiptir. Ölçme aracında ters kodlanmış ifade bulunmamaktadır. Orijinal ölçeğe ilişkin güvenilirlik katsayısı 0,875’tir. Mevcut ölçme araçlarına ilişkin yapılan güvenilirlik analizleri sonuçları ise Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Araştırmada kullanılan ölçme araçlarına ilişkin güvenilirlik analizi sonuçları

Ölçekler	Alt Boyutlar	Mevcut araştırma için Güvenirlik (α) Katsayıları
Hakem Öz Yeterlik Ölçeği	Fiziksel Yeterlilik	,864
	Oyun Bilgisi	,760
	Karar Verme	,700
	Baskı	,841
	İletişim	,791
Futbol Hakemlerini Strese İten Faktörler Ölçeği	Dışsal faktörler	,719
	Sosyal Faktörler	,861
	Kişisel Faktörler	,856
Futbol Hakemleri İş Performansı Ölçeği		,835

Verilerin Toplanması

Veri toplama sürecine geçilmeden önce Türkiye Futbol Federasyonu İzmir İl Hakem Kurulu ile gerekli görüşmeler yapılmış, çalışmanın kapsamı hakkında bilgi verilerek izin alınmıştır. Kurum izni alındıktan sonra ölçme aracı online ortamda hazırlanarak katılımcılara ulaştırılmış ve gönüllü katılım sağlayan katılımcılardan veriler toplanmıştır.

Araştırma Etiği

Çalışmanın etik uygunluğuna ilişkin karar, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Komisyonu'nun 02.01.2020 tarih ve 2020/1 sayılı toplantısında alınmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde SPSS 25.0 paket programı kullanılmıştır. Verilerin istatistiksel gösterimlerinde aritmetik ortalama (\bar{x}), standart sapma (S) ve frekans değerleri (f) gibi tanımlayıcı istatistiklere yer verilmiştir. Normallik sınaması analizlerinde basıklık ve çarpıklık değerleri (+1,5 ve -1,5) dikkate alınırken (Tabachnick ve Fidell, 2013); homojenlik sınamasında Levene testi uygulanmıştır. Normal dağılım gösteren değerler için parametrik testlerden ikili karşılaştırmalar için Independent T testi, Pearson korelasyon analizi kullanılmıştır. Normal dağılım göstermeyen hakemlerin klasman verileri için ise Nonparametrik testlerden Çoklu karşılaştırmalarda Kruskal Wallis H ve çoklu karşılaştırmalarda hangi gruplararası anlamlı farklılık olduğunu ortaya koymak için ise ikili karşılaştırmalarda Mann Whitney U testi tercih edilmiştir. Ayrıca Regresyon testi uygulanmıştır.

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde elde edilen verilerin analiz sonuçları ve yorumlarına yer verilmiştir.

Tablo 2. Futbol oynama değişkenine göre hakem stres faktörleri alt boyut ortalamalarının t-testi sonuçları

Hakemliğe başlamadan önce futbol oynadınız mı?	N	A. Ort.	S.S.	sd	t	p	
Dışsal faktörler	Evet	185	2,783	0,848	253	-1,464	0,144
	Hayır	70	2,953	0,764			
Sosyal faktörler	Evet	185	1,805	0,823	139,093	-2,018	0,045*
	Hayır	70	2,020	0,731			
Kişisel faktörler	Evet	185	2,061	0,735	253	-2,249	0,025*
	Hayır	70	2,297	0,775			

*p<0,05

Yapılan t- testi analizi sonucunda; futbol hakemlerinin, hakemliğe başlamadan önce futbol oynama değişkenine göre futbol hakemlerini strese iten faktörler ölçeği sosyal faktörler ($t(139,093) = -2,018$, $p=0,045$) ve kişisel faktörler ($t(253) = -2,249$, $p=0,025$) alt boyutlarında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Ancak dışsal faktörler alt boyutunda ise anlamlı bir farklılık olmadığı belirlenmiştir ($t(253) = -1,464$, $p=0,144$) (Tablo 2).

Tablo 3. Futbol oynama değişkenine göre hakem özyeterlilik alt boyut ortalamalarının t-testi sonuçları

Hakemliğe başlamadan önce futbol oynadınız mı?		N	A. Ort.	S.S.	sd	t	p
Fiziksel yeterlilik	Evet	185	4,593	0,494	253	2,358	0,019*
	Hayır	70	4,431	0,477			
Oyun bilgisi	Evet	185	4,697	0,404	102,873	3,301	0,001**
	Hayır	70	4,471	0,515			
Karar verme	Evet	185	4,708	0,385	253	2,63	0,009**
	Hayır	70	4,561	0,422			
Baskı	Evet	185	4,841	0,344	100,043	3,219	0,002**
	Hayır	70	4,647	0,457			
İletişim	Evet	185	4,679	0,460	253	1,741	0,083
	Hayır	70	4,567	0,450			

* $p<0,05$ ** $p<0,01$

Yapılan t- testi analizi sonucunda; futbol hakemlerinin, hakemliğe başlamadan önce futbol oynama değişkenine göre hakem öz yeterlilik ölçeği iletişim alt boyutu karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($t(253) = 1,741$, $p=0,083$). Fiziksel yeterlilik ($t(253) = 2,358$, $p=0,019$), oyun bilgisi ($t(102,873) = 3,301$, $p=0,001$), karar verme ($t(253) = 2,63$, $p=0,009$) ve baskı ($t(100,043) = 3,219$, $p=0,002$) alt boyutları karşılaştırıldığında ise anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Tespit edilen farklılıklar tüm değerler için hakemliğe başlamadan önce futbol oynayan katılımcıların lehinedir (Tablo 3).

Tablo 4. Hakemlik dışında gelire sahip olma değişkenine göre hakem stres faktörleri alt boyut ortalamalarının t-testi sonuçları

Hakemlik dışında herhangi bir gelir getirici işte çalışıyor musunuz?		N	A. Ort.	S.S.	sd	t	p
Dışsal faktörler	Evet	141	2,828	0,788	253	-0,051	0,959
	Hayır	114	2,833	0,877			
Sosyal faktörler	Evet	141	1,766	0,766	253	-2,19	0,029*
	Hayır	114	1,986	0,834			
Kişisel faktörler	Evet	141	2,038	0,728	253	-2,091	0,038*
	Hayır	114	2,235	0,770			

* $p<0,05$

Yapılan t- testi analizi sonucunda; futbol hakemlerinin, hakemlik dışında herhangi bir gelir getirici işte çalışma durumlarına göre futbol hakemlerini strese iten faktörler ölçeği dışsal faktörler alt boyutu karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılık olmadığı ($t(253) = -0,051$, $p=0,959$); sosyal faktörler ($t(253) = -2,19$, $p=0,029$) ve kişisel faktörler ($t(253) = -2,091$, $p=0,038$) alt boyutları karşılaştırıldığında ise anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir (Tablo 4).

Tablo 5. Hakemlik dışında gelire sahip olma değişkenine göre hakem özyeterlilik alt boyut ortalamalarının t- testi sonuçları

Hakemlik dışında herhangi bir gelir getirici işte çalışıyor musunuz?		N	A. Ort.	S.S.	sd	t	p
Fiziksel yeterlilik	Evet	141	4,548	0,517	253	-0,003	0,998
	Hayır	114	4,549	0,466			
Oyun bilgisi	Evet	141	4,695	0,437	253	2,388	0,018*
	Hayır	114	4,561	0,452			
Karar verme	Evet	141	4,747	0,375	253	3,586	0,000**
	Hayır	114	4,570	0,410			
Baskı	Evet	141	4,839	0,344	214,586	2,306	0,022*
	Hayır	114	4,725	0,428			
İletişim	Evet	141	4,702	0,469	253	2,064	0,040*
	Hayır	114	4,583	0,440			

*p<0,05 **p<0,01

Yapılan t- testi analizi sonucunda; futbol hakemlerinin, hakemlik dışında herhangi bir gelir getirici işte çalışma durumlarına göre hakem öz yeterlik ölçeği fiziksel yeterlilik değeri karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür (t(253)= -0,003, p=0,998). Oyun bilgisi(t(253)= 2,388, p=0,018), karar verme (t(253)= 3,586, p=0,000), baskı (t(214,586)= 2,306, p=0,022) ve iletişim (t(253)= 2,064, p=0,040) değerleri karşılaştırıldığında ise anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir (Tablo 5).

Tablo 6. Hakem özyeterlilik, hakem stres faktörleri ve hakem iş performansı arasındaki ilişkiye yönelik Korelasyon analiz sonuçları

Değişkenler		Hakem öz yeterlik ölçeği						
		Fiziksel yeterlilik	Oyun bilgisi	Karar verme	Baskı	İletişim	Hakem iş performansı	
Dışsal faktörler	r	-,170**	-,220**	-,343**	-,223**	-,138*	-,082	
	p	,007	,000	,000	,000	,027	,192	
Hakem stres ölçeği	Sosyal faktörler	r	-,191**	-,276**	-,422**	-,400**	-,160*	-,271**
	p	,002	,000	,000	,000	,011	,000	
Kişisel faktörler	r	-,245**	-,272**	-,436**	-,345**	-,165**	-,331**	
	p	,000	,000	,000	,000	,008	,000	
Hakem iş performansı	r	,188**	,312**	,330**	,258**	,371**	1	
	p	,003	,000	,000	,000	,000		

*p<0,05, **p<0,01

Korelasyon analiz sonuçları incelendiğinde (Tablo 6) futbol hakemlerini strese iten faktörler ölçeği alt boyutlarından dışsal faktörler ile hakem öz yeterlik ölçeği alt boyutlarından fiziksel yeterlilik (r=-,170; p<,01), oyun bilgisi (r=-,220; p<,01), baskı (r=-,223; p<,01) ve iletişim (r=-,138; p<,05) arasında negatif yönde düşük düzeyde; dışsal faktörler ile karar verme (r=-,343; p<,01) arasında ise negatif yönde orta düzeyde ilişki tespit edilmiştir.

Sosyal faktörler alt boyutu ile hakem öz yeterlik ölçeği alt boyutlarından fiziksel yeterlilik (r=-,191; p<,01), oyun bilgisi (r=-,276; p<,01) ve iletişim (r=-,160; p<,05) arasında negatif yönde düşük düzeyde; sosyal faktörler ile karar verme (r=-,422; p<,01) ve baskı (r=-,400; p<,01) arasında ise negatif yönde orta düzeyde ilişki bulunmuştur.

Kişisel faktörler ile hakem öz yeterlik ölçeği alt boyutlarından fiziksel yeterlilik ($r=-,245$; $p<,01$), oyun bilgisi ($r=-,272$; $p<,01$) ve iletişim ($r=-,165$; $p<,01$) arasında negatif yönde düşük düzeyde; kişisel faktörler ile karar verme ($r=-,436$; $p<,01$) ve baskı ($r=-,345$; $p<,01$) arasında ise negatif yönde orta düzeyde ilişki bulunmuştur.

Futbol hakemleri iş performansı ölçeği ile hakem öz yeterlik ölçeği alt boyutlarından fiziksel yeterlilik ($r=,188$; $p<,01$) ve baskı ($r=,258$; $p<,01$) arasında pozitif yönde düşük düzeyde; Futbol hakemleri iş performansı ölçeği ile ve oyun bilgisi ($r=,312$; $p<,01$), karar verme ($r=,330$; $p<,01$) ve iletişim ($r=,371$; $p<,01$) arasında pozitif yönde orta düzeyde ilişki tespit edilmiştir.

Ayrıca futbol hakemleri iş performansı ölçeği ile futbol hakemlerini strese iten faktörler ölçeği sosyal faktörler alt boyutu ile negatif yönde düşük düzeyde anlamlı bir ilişki ($r=-,271$; $p<,01$) ve kişisel faktörler ($r=-,331$; $p<,01$) alt boyutu ile negatif yönlü orta düzeyde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Tablo 7. Hakem özyeterlilik alt boyutlarının hakem iş performansına yordayıcı etkisi

Model	B	Std. Hata	β	T	p	İkili	Kısmi	Tolerans	VIF
Sabit	1,463	,397		3,685	,000				
Fiziksel yeterlilik	,015	,060	,016	,251	,802	,188	,016	,763	1,310
Oyun bilgisi	,128	,077	,127	1,664	,097	,312	,105	,556	1,798
Karar verme	,147	,091	,130	1,607	,109	,330	,101	,494	2,026
Baskı	,044	,084	,038	,524	,601	,258	,033	,629	1,589
İletişim	,261	,062	,265	4,224	,000	,371	,259	,821	1,218

R=.440, R²=,194

F=11,967, p=.000

Hakem öz yeterlik ölçeği alt boyutları fiziksel yeterlilik, oyun bilgisi, karar verme, baskı ve iletişim değişkenleri; birlikte bağımlı değişken olan hakem iş performansı ile pozitif yönde ve orta düzeyde anlamlı ilişki vermektedir (R=.440, R²=,194, $p<0,05$). Standardize edilmiş regresyon katsayısına göre hakem iş performansını en fazla iletişim alt boyutunun daha sonra sırasıyla karar verme, oyun bilgisi, baskı ve fiziksel yeterlilik alt boyutlarının etkilediği tespit edilmiştir. Hakem iş performansını anlamlı şekilde etkileyen tek değişkenin iletişim alt boyutu olduğu görülmüştür ($p<0,05$) (Tablo 7).

Tablo 8. Hakem stres faktörleri alt boyutlarının hakem iş performansına yordayıcı etkisi

Model	B	Std. Hata	β	T	p	İkili R.	Kısmi R.	Tolerans	VIF	Model
Sabit	4,558	,102		44,846	,000					
Dışsal faktörler	,080	,039	,146	2,055	,041	-,082	,129	,121	,681	1,469
Sosyal faktörler	-,094	,045	-,166	-2,073	,039	-,271	-,130	-,122	,537	1,863
Kişisel faktörler	-,178	,046	-,297	-3,879	,000	-,331	-,238	-,228	,591	1,693

R=.363, R²=,132

F=12,676, p=.000

Futbol hakemlerini strese iten faktörler ölçeği alt boyutları dışsal faktörler, sosyal faktörler ve kişisel faktörler değişkenleri; birlikte bağımlı değişken olan hakem iş performansı ile pozitif

yönde ve orta düzeyde anlamlı ilişki vermektedir ($R=,363$, $R^2=,132$, $p<0,05$) (Tablo 8). Standardize edilmiş regresyon katsayısına göre hakem iş performansını en fazla kişisel faktörler alt boyutunun daha sonra sırasıyla sosyal faktörler ve dışsal faktörler alt boyutlarının etkilediği tespit edilmiştir. Dışsal faktörler, sosyal faktörler ve kişisel faktörler alt boyutlarının hakem iş performansını anlamlı şekilde etkilediği görülmüştür ($p<0,05$).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Futbol hakemlerinin, hakemliğe başlamadan önce futbol oynama değişkenine göre futbol hakemlerini strese iten faktörler ölçeği dışsal faktörler alt boyutu karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılık olmadığı, sosyal faktörler ve kişisel faktörler alt boyutları ile karşılaştırıldığında ise anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Tespit edilen bu farklılıklar her iki değer için de hakemliğe başlamadan önce futbol oynamayan hakemler lehinedir. Sosyal ve kişisel stres faktörlerinin hakemliğe başlamadan önce futbol oynamamış olan hakemlerde daha çok stres oluşmasına sebep olduğu söylenebilir. Hakemliğe başlamadan önce futbol oynamış olan hakemlerin müsabaka stresine ve ortama alışık olmasının daha az stres oluşmasına neden olduğu şeklinde yorum yapılabilir. Alanyazın araştırmaları incelendiğinde Güllü ve Yıldız (2019) tarafında futbol hakemleri üzerinde yapılan çalışmada, daha önce futbol oynama süresi az olan hakemlerde daha fazla stres meydana geldiği ifade edilmektedir. Benzer çalışmaların yanı sıra farklı sonuçların da çıktığı görülmüştür. Kılıç (2019) tarafından yapılan çalışmada futbol hakemlerinin futbol oynayıp oynamama durumları ile stres kaynakları arasında anlamlı bir farklılık olmadığını ifade etmiştir.

Futbol hakemlerinin, hakemliğe başlamadan önce futbol oynama değişkenine göre hakem öz yeterlik ölçeği iletişim alt boyutu karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılık olmadığı, fiziksel yeterlilik, oyun bilgisi, karar verme ve baskı alt boyutları ile karşılaştırıldığında ise anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Tespit edilen farklılığın tüm değerler için hakemliğe başlamadan önce futbol oynamış olan katılımcıların lehine olması, hakemliğe başlamadan önce futbol oynamış olan hakemlerin fiziksel yeterlilik, oyun bilgisi, karar verme ve baskı özyeterliliklerinin futbol oynamamış olan hakemlere nazaran daha yüksek olduğu şeklinde yorumlanabilmektedir. Bu sonuçlar hakemlerin fiziksel yeterliliklerine, oyun bilgisine, karar verme becerilerine ve stres altında baskıya dayanabildiklerini de işaret etmektedir. Hakemliğe başlamadan önce futbol oynayan hakemlerin oyunun fiziksel yeterliliklerine hakim olması, oyunun kendisinden ne tür bir performans sergilemesi noktasında bilgiye sahip olmaları, futbol oynamaları sebebiyle oynadıkları oyunun kurallarını hakemlik kariyerlerinden daha önce öğrenmeleri, kuralları daha önceden futbol oynayarak uygulamaları ve daha sonrasında teknik olarak kurallara hakim olmalarının onların müsabaka içinde verecekleri kararlar üzerinde olumlu bir etkiye neden olduğu ve futbol oynarken maruz kaldıkları baskı sayesinde müsabaka yönetirken daha önce futbol oynamamış hakemlere nazaran daha az baskı hissettikleri veya baskı karşısında daha dayanıklı oldukları şeklinde yorum yapılabilir. Alanyazın araştırmaları incelendiğinde Koçak (2019) tarafından voleybol hakemleri ile yapılan çalışmada daha önce voleybol oynayıp oynamama durumuna göre özyeterlilik düzeyinin voleybol oynamış hakemlerin lehine fiziksel yeterlik, oyun bilgisi ve iletişim alt boyutlarında daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Futbol hakemlerinin, hakemlik dışında herhangi bir gelir getirici işte çalışma değişkenine göre dışsal faktörler değeri karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılık olmadığı, sosyal faktörler ve kişisel faktörler değerleri karşılaştırıldığında ise anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Bu farklılığın iki değer için de hakemlik dışında herhangi bir gelir getirici işte çalışmayan hakemlerin lehine olduğu görülmüştür. Sosyal ve kişisel stres faktörlerinin hakemlik dışında gelir getirici bir işe sahip olmayan katılımcılarda daha çok stres oluşmasına sebep olduğu söylenebilir. Bu durumun hakemlik dışında bir gelir elde etmeyerek tamamen hakemlikten

gelecek olan kazanca odaklanmalarının, farklı kazanç seçeneğine sahip olunmamasının futbol hakemleri üzerinde daha çok stres oluşmasına neden olduğu şeklinde yorum yapılabilmektedir. Alanyazın araştırmaları incelendiğinde Tekgöz (2011) futbol hakemleri ile yapmış olduğu araştırmada hakemlerin iş stresi puanları ortalamalarının hakemlik dışında ek bir işte çalışma durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık olmadığını ifade etmektedir.

Futbol hakemlerinin özyeterlilikleri ile futbol hakemlerini strese iten faktörler arasındaki ilişki incelendiğinde önemli bir ilişki olduğu söylenebilir. Tablo 6'da tespit edilen ilişkilerin tamamında negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki olmasının futbol hakemlerini strese iten faktörlerin futbol hakemlerinin özyeterlilikleri ile olumsuz şekilde ilişkiye sahip olduğu şeklinde yorumlanabilmektedir. Benzer şekilde Baştuğ ve ark. (2016) stres ile karar verme arasında negatif bir korelasyon olduğunu ve stres düzeyinin artması durumunda karar verme becerisinde düşüş oluşabileceğini ifade etmektedir. Özdayı ve Uğurlu (2015) futbol hakemlerinin iletişim becerisinin artması durumunda stres yönetimi düzeylerinin arttığını ifade etmektedir. Garcés de Los Fayos (1999) tarafından futbol hakemleri ile yapılan çalışmada ise diğer hakemlerle kötü ilişki içinde olmanın tükenmişliğe sebep olması nedeniyle futbol hakemleri için önemli bir stres kaynağı olduğu kabul edilmiştir. Ayrıca Alonso-Arbiol (2005) tarafından futbol hakemlerinin stres kaynakları üzerine yapılmış olan çalışmada futbol hakemlerinin en önemli stres kaynaklarının hakemlerin algıladığı özyeterlilikleri ve müsabaka gözlemcilerinin vermiş olduğu puanlar olarak ifade edilmektedir.

Futbol hakemlerini strese iten faktörler ile futbol hakemlerinin iş performansı arasındaki ilişki incelendiğinde önemli bir ilişki olduğu söylenebilir. Tablo 6'da tespit edilen ilişkilerin tamamının negatif yönlü olması ve sosyal faktörler ve kişisel faktörler ile anlamlı bir ilişki olmasının futbol hakemlerini strese iten faktörlerin futbol hakemlerinin iş performansları üzerinde olumsuz şekilde ilişkiye sahip olduğu şeklinde yorumlanabilmektedir. Alanyazın araştırmaları incelendiğinde Guillen ve Feltz (2011) tarafından hakem yeterliliği üzerine yapılan çalışmada stresin hakemlerin dikkat odağını zayıflattığını ve performanslarını düşürdüğü ifade edilmektedir. Nazarudin ve ark. (2014) tarafından Rugby hakemleri ile yapılan çalışmada, hakemlerin aldıkları kararlar neticesinde sık sık eleştirilere maruz kalmaları sebebiyle sürekli olarak baskı altında olduğu ve bunun sonucunda endişe, stres ve güven kaybı yaşadığı ifade edilmektedir. Ruh sağlığını etkileyen bu olumsuz duyguların hakemliği bırakma, dikkat kaybı, düşük iş tatmini ve düşük performans ile doğrudan ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Koca ve Yıldız (2018) tarafından yapılan çalışmada ise stres ile performans arasında orta düzeyde ilişki tespit edilmekle birlikte en yüksek ilişkinin kişisel faktörler ile tespit edildiği ifade edilmektedir.

Futbol hakemlerinin özyeterlilikleri ile futbol hakemlerinin iş performansı arasında önemli bir ilişki olduğu söylenebilir. Tablo 6 incelendiğinde, tespit edilen ilişkilerin tamamında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olmasının futbol hakemlerinin özyeterliliklerinin iş performansları ile olumlu bir ilişkiye sahip olduğu ve özyeterlilik düzeyleri yüksek olan futbol hakemlerinin gösterecek oldukları performansları pozitif bir şekilde etkileyebileceği şeklinde yorumlanabilir. Benzer şekilde Güler ve ark. (2020) tarafından yapılan çalışmada özyeterliliğin bireysel performans üzerinde anlamlı ve pozitif yönde etkisinin olduğu bulunmuştur. Ayrıca Judge ve ark. (2007) ve Orpen (1995) özyeterlilik algısı ve performans arasında anlamlı bir pozitif ilişki elde etmiştir.

Hakem öz yeterlik ölçeği alt boyutları fiziksel yeterlilik, oyun bilgisi, karar verme, baskı ve iletişim değişkenleri; birlikte bağımlı değişken olan hakem iş performansı ile pozitif yönde ve orta düzeyde anlamlı ilişki vermektedir. Standardize edilmiş regresyon katsayısına göre hakem iş performansını en fazla iletişim alt boyutunun daha sonra sırasıyla karar verme, oyun bilgisi, baskı ve fiziksel yeterlilik alt boyutlarının etkilediği tespit edilmiştir. Futbol hakemlerinin iş

performansını anlamlı şekilde etkileyen tek değişkenin iletişim alt boyutu olduğu görülmüştür. Hakem öz yeterlik ölçeği alt boyut ortalamalarının hakem iş performansı üzerinde %19,4 yordayıcı etkiye sahip olduğu görülmüştür. Hakemlerin özyeterliliklerin artması ile hakemlerin gösterecekleri performansın olumlu yönde etkileneceği yorumu yapılabilmektedir. Alanyazın araştırmaları incelendiğinde benzer şekilde Karaçam ve Adıgüzel (2019) tarafından basketbol hakemleri ile yapılan çalışmada hakemlerin özyeterliliklerin artması ile performanslarının artacağı ifade edilmektedir. Boyer ve diğ. (2015) tarafından yapılan çalışmada, futbolda hakemler arasındaki iyi iletişim ve koordinasyonun önemi ifade edilmiştir. Hakem ve yardımcı hakemler arasındaki koordinasyon iyi çalıştığında hakem ekibinin daha iyi performans gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Tojjari ve ark. (2013) hakemlerin yüksek özyeterliliğe sahip olmasının performanslarını olumlu etkileyeceğini ifade etmektedir. Sezgin ve Düşükcan (2020) tarafından yapılan çalışmada özyeterlilik inançlarının çalışan performansı ile anlamlı ve pozitif bir şekilde ilişkili olduğu, bu pozitif ilişkinin özyeterliliğin çalışanların performanslarını belirlemede önemli bir rol oynadığı ve özyeterliliğin arttıkça çalışan performansının da arttığı ifade edilmektedir. Durmaz ve Ören (2017) ise benzer şekilde yüksek özyeterliliğin iş performansında artışa sebep olduğunu hem de kaygı ve stres gibi olumsuz düşünceleri engellediğini ifade etmektedir.

Bu sonuçlara göre hakemlerin özyeterliliklerinin futbol hakemlerinin iş performansı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Futbol hakemlerini strese iten faktörler ölçeği alt boyutları dışsal faktörler, sosyal faktörler ve kişisel faktörler değişkenlerinin; birlikte bağımlı değişken olan futbol hakemleri iş performansı ölçeği ortalaması ile pozitif yönde ve orta düzeyde anlamlı ilişkiye sahip olduğu tespit edilmekle birlikte futbol hakemlerinin iş performansı üzerinde %13,2 yordayıcı etkiye sahip olduğu görülmüştür. Standardize edilmiş regresyon katsayısına göre futbol hakemlerinin iş performansını en fazla kişisel faktörler alt boyutunun daha sonra sırasıyla sosyal faktörler ve dışsal faktörler alt boyutlarının etkilediği tespit edilmiştir. Dışsal faktörler, sosyal faktörler ve kişisel faktörler alt boyutlarının hakem iş performansını anlamlı şekilde etkilediği görülmüştür. Futbol hakemlerini strese iten faktörlere sahip olan futbol hakemlerinin müsabakalarda gösterecekleri performansı olumsuz bir şekilde etkileyebileceği şeklinde yorumlanabilmektedir. Alanyazın araştırmaları incelendiğinde Koca ve Yıldız (2018) tarafından yapılan çalışma sonuçlarına göre, futbol hakemlerini strese iten faktörlerin hakemlerin iş performansını anlamlı ve negatif olarak etkilediği tespit edilmiştir. Bu araştırmada ayrıca kişisel stres faktörlerinin, futbol hakemlerinin iş performansına en yüksek düzeyde etkisi olan faktör olduğu saptanmıştır. Benzer şekilde Güllü ve Yıldız (2019) tarafından yapılan çalışmada futbol hakemlerini strese iten faktörlerin hakemlerin iş performansları üzerinde negatif etkiye sahip olduğunu söylenmektedir. Ancak ortaya çıkan bu etkinin zayıf düzeyde olduğu ve hakemlerin iş performansına stres dışında etkileyen başka faktörlerin de olabileceği söylenmektedir. Çakmak (2011) tarafından yapılan araştırmada ise aynı şekilde kişisel stres faktörlerinin futbol hakemlerini en fazla strese iten faktör olduğu tespit edilmiştir. Guillen ve Feltz (2011) tarafından hakem yeterliliği üzerine yapılan çalışmada, stres faktörlerinin futbol hakemlerinin performanslarını düşürdüğünü açıklamaktadır. Bu sonuçlara göre futbol hakemlerini strese iten faktörlerin futbol hakemlerinin iş performansı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak, hakem özyeterliliği ve hakem stres faktörlerinin hakem iş performansı üzerinde yordayıcı etkiye sahip olduğu ifade edilebilir. Bu sonuçlar, hakemlerin özyeterliliklerinin yüksek olması durumunda iş performanslarının olumlu etkilenebileceğini, hakem stres faktörlerinin azaltılması halinde ise yine iş performansının yükselebileceğini göstermektedir. Dolayısıyla hakemlerin özyeterliliklerinin yüksek olması önem arz etmektedir. Benzer şekilde

hakem stres kaynaklarını azaltıcı tedbirler alınarak iş performansının yükseltilmesi önemlidir. Bu araştırma sonuçlarından hareketle bundan sonra yapılacak olan çalışmalar için ise şu önerilerde bulunulabilir; (a) futbol branşı ile daha farklı spor dallarında hakemlik yapan bireylerin katılacağı bir çalışma yapılarak stres faktörlerinin ve özyeterlilik algılarının karşılaştırılmasının literatüre önemli katkılar sunabileceği düşünülmektedir, (b) araştırmanın başka bölgelerden ve daha fazla örneklem grubu ile geliştirilmesi, konu üzerinde daha sağlıklı genellemeler yapılmasına olanak sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

Aksoy, V., Diken, I. H. (2009). Rehber öğretmenlerin özel eğitimde psikolojik danışma ve rehberliğe ilişkin öz yeterlilik algılarının incelenmesi. *İlköğretim Online*, 8(3), 709-720.

Alonso-Arbiol, I., Falcó, F., López, M., Ordaz, B., Ramírez, A. (2005). Development of a questionnaire for the assessment of sources of stress in spanish soccer referees. *Ansiedad Y Estrés*, 11(2-3), 175-188.

Aragão E Pina, J., Passos, A. M., Carvalho, H., Travis Maynard, M. (2019). To be or not to be an excellent football referee: Different experts' viewpoints. *Journal Of Sports Sciences*, 37(6), 692-700. Doi: 10.1080/02640414.2018.1522940.

Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Englewood Cliffs Prentice Hall.

Baştuğ, G., Duman, S., Akçakoyun, F., Karadeniz, F. (2016). Futbol hakemlerinde; stres, özgüven, karar verme. *Journal Of Human Sciences*, 13(3), 5399-5406.

Boyer, S., Rix-Lièvre, G., Récopé, M. (2015). L'arbitrage de haut niveau, une affaire d'équipe. *Movement & Sport Sciences-Science & Motricité*, (87), 91-101. Doi: 10.1051/Sm/2014014.

Çakmak, M. T. (2011). *Faal futbol hakemlerinin stres kaynaklarının tespiti*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Spor Yönetim Bilimleri Programı, Ankara.

Durmaz, Ş., ve Ören, K. (2017). Öz yeterlilik ve özgüvenin işgücü ve istihdama etkisine bir bakış. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 109-120.

Gaoua, N., De Oliveira, R. F., & Hunter, S. (2017). Perception, action, and cognition of football referees in extreme temperatures: Impact on decision performance. *Frontiers In Psychology*, 8, 1479. Doi: 10.3389/Fpsyg.2017.01479.

Garcés De Los Fayos, E. J., Elbal, P. C., & Reyes, S. (1999). Burnout en árbitros de fútbol. *Psicología De La Actividad Física Y Del Deporte. Áreas De Investigación Y Aplicación*, 628-633.

Guillén, F., Feltz, D. L. (2011). A conceptual model of referee efficacy. *Frontiers In Psychology*, 2(25),1-5. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2011.00025>

Güler, M., Köksal, O., Çetin, F. (2020). Ototelik kişilik, öz-yeterliliğin bireysel performans üzerindeki etkisinde fark yaratır mı?. *İzmir İktisat Dergisi*, 35(2), 271-283. <https://doi.org/10.24988/ije.202035205>

Güllü, S., Yıldız, S. M. (2019). Stres kaynaklarının futbol hakemlerinin performansına etkisinin incelenmesi. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 17(1), 146-155. Doi: <https://doi.org/10.33689/Spormetre.486723>.

Jacobs, K., Hellman, M., Wuest, E., Markowitz, J. (2013). Job Performance. In: Gellman M.D., Turner J.R. (Eds) *Encyclopedia Of Behavioral Medicine*, New York, NY: Springer.

Judge, T. A., Jackson, C. L., Shaw, J. C., Scott, B. A., Rich, B. L. (2007). Self-efficacy and work-related performance: The integral role of individual differences. *Journal Of Applied Psychology*, 92(1), 107-127. DOI: 10.1037/0021-9010.92.1.107

- Karacam, A., Adiguzel, N. S. (2019). Examining the relationship between referee performance and self-efficacy. *European Journal Of Educational Research*, 8(1), 377-382. doi: 10.12973/eu-jer.8.1.377
- Karaçam, A., Pular, A. (2017). Hakem Öz Yeterlik Ölçeği'nin (HÖYÖ) Türkçeye uyarlama çalışması. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 11(1), 118-128.
- Kılıç, O. (2019). *Futbol hakemlerinin stres kaynaklarının tespiti*. Yüksek Lisans Tezi Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Koca, S., Yıldız, S. M. (2018). Futbol hakemlerini strese iten faktörler, iş tatmini ve iş performansı ilişkisinin incelenmesi. *Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 195-207. Doi: <https://doi.org/10.25307/jssr.334624>
- Koçak, Ç. V. (2019). Voleybol hakemlerinin hakem öz yeterlik düzeylerinin incelenmesi. *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 17(2), 33-40. <https://doi.org/10.33689/spormetre.552892>
- Myers, N. D., Feltz, D. L., Guillén, F., Dithurbide, L. (2012). Development of, and initial validity evidence for, the Referee Self-Efficacy Scale: A multistudy report. *Journal of sport and Exercise Psychology*, 34(6), 737-765. <https://doi.org/10.1123/jsep.34.6.737>
- Nazarudin, M. N., Noordin, H., Suppiah, P. K., Abdullah, M. R., Fauzee, M. S. O., Abdullah, N. M. (2014). Psychological skills assessment and referee rugby sevens performance. *Jurnal Pemikir Pendidikan*, 5, 165-184.
- Orpen, C. (1995). Self-efficacy beliefs and job performance among black managers in south africa. *Psychological Reports*, 76(2), 649-650. <https://doi.org/10.2466/pr0.1995.76.2.649>
- Orta, L. (2000). Dünya'da ve Türkiye'de futbol hakemliğinin başlangıcı ve gelişimi semineri. *On Sekiz Mart Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bölümü, Çanakkale*.
- Özdayı, N., Uğurlu, M. F. (2015). Futbol hakemlerinin duygusal zekâ ve iletişim beceri düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası Spor, Egzersiz ve Antrenman Bilimi Dergisi*, 1(1), 31-39. DOI: 10.18826/ijsets.08326
- Özmaden, M., Yıldız, Y., Ekici, S., Dohman, Z. (2016). Sporun üniversite öğrencilerinde mutluluk düzeyine etkisinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *ERPA International Congresses On Education, Sarajevo/Herzegovina*, 328-333.
- Pugh, D. (1991). *Organizational Behaviour*. London: Prentice Hall International.
- Sayım, F. (2015). *Sosyal bilimlerde araştırma ve tez yazım yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Sezgin, E. E., Düşükcan, M. (2020). Hemşirelerin öz yeterlilik inanç düzeylerinin performansları üzerindeki etkisi: Elazığ ili örneği. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(3), 1689-1702.
- Sivrikaya, K. (2019). The effects of recreative activities on adjustment levels of young people. *Asian Journal Of Education And Training*, 5(1), 25-30. Doi: 10.20448/Journal.522.2019.51.25.30.
- Sunay, H. (1992). Ankara bölgesi futbol hakemlerinin hakemliğe yönelmelerine etki eden motivasyonel etkenler üzerine bir araştırma. *Futbol Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 2(2), 18-23.
- Tekgöz, Ü. (2011). *Futbol hakemlerinin iş stresi, iş tatmini ve yaşam tatmin düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi: 3. Bölge hakemleri üzerinde bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Tojjari, F., Esmaeili, M. R., Bavandpour, R. (2013). The effect of self-efficacy on job satisfaction of sport referees. *European Journal Of Experimental Biology*, 3(2), 219-225.